ION TOPOLOG – PAUL ANTIM

LOVITURI DIN UMBRĂ

38

ION TOPOLOG - PAUL ANTIM

LOVITURI DIN UMBRĂ

II

38
EDITURA TINERETULUI

Lovituri din umbră

Ion Topolog

Paul Antim

EDITURA TINERETULUI

București, 1967

Redactor responsabil: Georgeta Păsărin

Tehnoredactor: Gabriela Iliopolos

Copertă: Dumitru Ionescu

Digitalizare: EPUB

Licibis cunoștea drumul acesta pe care apucase. Mai de mult, tatăl sau, Molaz, îl luase cu căruța plină cu cojoace și cojocele făurite cu migală în casă, în cusături la care buna lui mamă, Disbe, era neîntrecută, ca să le vândă burilor pe bani din argint și chiar din aur, oboli și mai ales drahme cu vulturul de mare pe o parte și cei doi dioscuri pe cealaltă. Când cumpărătorii nu aveau bani, schimbau lucrurile pe țesături venite de peste mare sau pe mirodenii venite tot de acolo. Pe lângă cojoace albite cu trint mai aveau cu ei și curele durabile, cu cătărămi forjate, bătute în ținte, chimire argintate, mânere de bronz, teci pentru cuțit și pentru sabia încovoiata, căciuli din miel sur sau negru ca smoala și vase din corn de bour pe care erau încrustate cu fierul roșu, ascuțit, bucle și figuri de animale de prin partea locului. Erau atunci vremuri de pace și-abia de mai ține minte, că făcuseră drum lung, înconjurând munții, că de patruzeci și două de ori apusese și răsărise soarele când ei s-au întors acasă și i-au adus Nevinei țesătura aceea moale ca blana căprioarei și albastră ca marea cea mare. Părea însăși zeița Bendis cu pletele aurii și chipul alb ca floarea cea înaltă din fața casei lor. Atunci a văzut-o Tiagar. Venise de departe el, de peste Danubius, unde umblase să cunoască obiceiurile romanilor din Moesia de Jos, când încă romanii nu stăpâneau și dincoace de fluviul care mai bine-i îneca smulgând podul din capetele de piatră. În ziua aceea, la întrecerea cu armele, nimeni nu l-a depășit pe Tiagar în mânuirea paloșului, dar mai ales a cuțitului. Satul tot era strâns acolo și Tiagar a cunoscut triumful. Nevina l-a sărutat pe obraz, iar el i-a jurat în genunchi credință de bărbat. Fixară nunta pentru vremea când vinul înțeapă limba și tulbură greu mintea. Dar toate se întoarseră pe dos. Regele și-a chemat oamenii în slujbă, Tiagar era cunoscut lui Decebal și l-a trimis cu misiune pe unde el fusese mai-nainte. Așa că toate s-au amânat pentru vremuri de pace, după ce romanii vor fi înghițiți de munții noștri din care încă nimeni nu ne-a scos vreodată. Toate s-au amânat, chiar și trimiterea sa la marele Zamolxe fusese amânată, dar asta datorită venirii la timp a lui Tiagar. „Decât în sulițe, mai bine arcaș fără pereche, spusese Tiagar regelui, și murmurase marele preot că nu trebuie mâniați zeii, dar Tiagar strigase cumplit: „Romanii!“ și asta îi cutremurase pe toți, și Decebal știa prea bine că nu pe zeii cei buni i-a văzut altădată luptând, ci pe vitejii săi, pe șoimii munților. Și Tiagar îi dase arcul și faretra cu săgeți, și-n aceeași clipă săgeata doborî din depărtări o pasăre ce la romani ea Nisus se numește. Apoi Tiagar însuși alergă la șaizeci de pași,

întinse brațul stâng și rășchiră degetele și abia se așezase, că rând pe rând el i-a trecut printre degete săgețile cele mici fără să-l atingă. Și atunci l-a întrebat regele:

— Când ai deprins meșteșugul, tinere Licibis?

— De mic copil, mărite, de când tatăl meu mi-a spus povestea vânătorului din munții noștri care a primit harul de la zeița Bendis. De atunci nu mi-am părăsit arcul și săgețile să mă dau lenei și să-mi pierd dorul ce însăși zeița Bendis mi-l dete și mie.

— Să-ți fie brațele binecuvântate, noi toate le-ncercăm, dușmanul e numeros și puternic și mai cu seamă Traian ce nu-i un desfrânat și un nestatornic, ci un general puternic și iscusit. Du-te cu Tiagar și-aduceți mântuire țării.

Și-acum, iată-l singur pe drumul ăsta alb, vârât sub poalele copacilor. Cu Tiagar avea alt curaj, nu că s-ar teme de noapte și de fiarele codrului, dar și romanii au iscoade peste tot. De aceea pășește ferit în umbră, iute, pe marginea drumeagului, pipăindu-și mereu arcul și săgețile, ghioaga și praștia. Merse așa toată noaptea, fără să întâlnească nimic. Avea de gând să țină drumul înainte până când intră cu totul în munți. Acolo, la cetățuia Vidriva, va trece curmeziș munții și va coborî în Valea Rotolului, apoi pe cea a Alutului, până ce va da de romani, dacă aceștia vor fi înaintat. Toată noaptea călcase bine și-acum, când se lumina de ziuă încă zorea spre a ajunge pe culmea din față, de unde trebuie să se vadă devale drumurile ca-n palmă.

Se lăsaseră zorii limpezi și din pământ și frunze se înălțau miresme aburinde. La jumătatea culmii săgetă un cocoș de mesteacăn, îl agăță la brâu și zori spre vârful împădurit. Sus de tot, se cățără ca dihorul în cel mai înalt brad și pe la jumătate îndoi crengile din față, făcându-și-le pat. Departe, jos, pe drumul cel larg, vedea curgând mereu un puhoi pestriț: Romanii! „Merg parcă sub platoșe strălucitoare, și orice aș da în ei sare în laturi, bați ca-n stâncă. Acolo, între ei va pătrunde Tiagar, iar eu voi face același lucru mai târziu.“ Coborî, ațâță foc, fripse degrabă cocoșul, îl mâncă cu un gol în inimă, bău apă multă și se dădu odihnei. Dormi neliniștit, murmurând mereu. Se făcea că zeii îl ceartă că n-a voit să meargă la ei. Însuși Zamolxe îl numise tânăr necugetat și asupră-i asmuțise fiare viclene. Sări speriat și trase cu ochii roșii cuțitul din cingătoare. În aceeași clipă un râs alb și cu pete negre, râsul de munte, se azvârli asupra brațului lui cu cuțitul. Cu mâna cealaltă îl apuca de ceafă, dar râsul își vârâse colții în mușchii arcuiți. Îl strânse însă de gât cu mâna stângă și fiara se muie, slăbindu-și mușcătura. Apoi îi înfipse cuțitul

adânc la rădăcina beregății. Sângele țâșni pe gură și prin urechile țuguiate cu pămătufuri de peri negri la vârf, ochii mai luciră o dată viu, apoi înghețară. Brațul de-acum îi amorțise. În mușchi parcă-i fuseseră bătute numai cuie. Își apropie gura de fiecare gaură și supse puternic până îi veni sângele cald în gură, pe care apoi îl scuipă alături. Așa a făcut la fiecare crestătură de colț, și-și legă brațul strâns, cu o fâșie de pânză de in.

După conacul de amiază coborî culmea în partea cealaltă. Într-un luminiș de pădure își încercă siguranța arcului, săgetând niște corbi, dușmănos, căci durerea nu-l slăbea! Îl nimeri pe primul, dar pe lângă al doilea săgeata trecu zbârnâind și asta îl înfricoșă și atunci mai întinse o dată coarda și săgeata îl doborî și pe la doilea corb. Se gândi apoi că vătămătura de la râs e semn rău. Porni totuși încrezător înainte. Drumul cobora mult, ocolind muntele stâncos din față. Așa s-a făcut că-n noaptea următoare se apropie de una din legiunile romane. Îi auzea bolborosind, le auzea tropotele cailor și scrâșnetul roților uneori apropiindu-se mult. Mergeau romanii cu scuturile făcute platoșă în stânga. Nu s-a răbdat și slobozi o săgeată, cu migală, țintind de sub poala rămurișului, la lumina de lună. Trase în al doilea roman din primul rând. Se auzi un țipăt de moarte și romanul pică printre picioarele celorlalți. Îl culeseră cei din urmă și-l așezară în car. În același timp șirul din față se rupse scurt și cei ieșiți din cuirasa umblătoare se năpustiră în codru, dar căutarea le fu zadarnică. Reușita încercării îi dădu lui Licibis nădejde. Păși, ținând partea din umbră a drumului și când fu spre ziuă, prinse de pe urmă convoaiele băștinașilor care se trăgeau în munți, la adăpost.

— De unde vii și unde mergi, oștene al lui Decebal? îl întrebă un moș care mergea singur în urmă și după mișcările mâinilor și ale capului părea că se roagă.

— Vin de la Sarmizegetusa, taică, și merg înainte spre locul unde drumul ăsta coboară în Alutus.

— Vin romanii!

— Vin, taică, vin mereu. Îi văzui încă de ieri, nu-i mai încap drumurile noastre.

— Lăsarăm toate și pornirăm în pribegie. Și noi ne-am trimis copiii în slujba regelui. Luptați, feciori, luptați ca zeii, c-o moarte tot suntem datori, dar pământul ăsta ce-l avem de când cu moșii, nu ni-l mai dă nimeni înapoi. De unul de-ai noștri să cadă zece romani, căci nu le dăm pământ, mai bine ne acoperim de vii cu el.

Urmărit de vorbele dureroase ale bătrânului, Licibis trecu înainte, iar la încrucișare părăsi drumul ce intra în munți și pe care urmau să

meargă și bejenii. Apucă pe cel din dreapta, gândind ca în noaptea ce vine să încerce să se apropie din nou de coloana romană.

Căldura dinspre câmpie învelea pădurile și piepturile golașe ale munților. Buhnele țipau înspăimântate de cine știe ce le izbea auzul. Licibis intră în pădure și înaintă tiptil. Rar de tot trosnea vreo surcea și mierlele răscoleau frunzișul speriate. La primul pârâu se opri, dar se trase repede după un bolovan mare, vinețiu. Aci își pregăti arcul. Jos, unde apa face o bulboană argintie, doi romani își adăpau caii. Era, desigur, o patrulă. După ce-și adăpară caii, romanii își scoaseră coifurile și începură să-și arunce apă pe față și pe cap. Licibis trase în primul, și-așa rămase, încovoiat, cu săgeata în spate, până a căzut. Celălalt s-a ridicat, trăgându-și spada. Dar a doua săgeată i-a intrat în cap, rostogolindu-l în apă. Primul se mai zvârcolea în timp ce-al doilea, după două zvâcniri, n-a mai mișcat. Caii se speriară și se afundară în pădure. Licibis sări de după bolovan, la cei doi răpuși. Îi trase în umbra copacilor, să-i caute de lucruri. N-aveau, în afară de îmbrăcăminte, decât arme, bani și trei medalioane de bronz, căci de aur de-ar fi fost dinții s-ar fi îngropat în ele, căci le-a încercat. Efigiile lor reprezentau ceva, dar prea bine nu se deslușea, fiind și noapte, iar lumina lunii era împuținată de umbra deasă a copacilor. Fiindcă nu mai văzuse așa ceva, s-a așternut în iarbă și s-a tras mai la lumină, și atunci văzu că două din efigii aveau încrustate câte un chip de femeie, iar a treia un chip de copil. În jurul fiecărui chip era scris ceva ce el nu putea înțelege. Chipul copilului însă i-a dat o împunsătură-n stânga și cu lacrimi în ochi le-a legat la gâtul celor doi romani, pe care soarta îi ajunsese pe aici. Banii i-a vârât într-un săculeț. Erau mai mulți dinari, căci nu erau de aur, pe fiecare doar îi încercase cu dinții, gândindu-se de ce i-au strâns soldații și iarăși capul i s-a luminat și mila a lăsat-o în urmă. „Pe pământul Daciei nu mai poate fi milă – își zise Licibis – pământul e al nostru și mila numai pentru noi o vom păstra“.

Îl dezbrăcă repede pe cel care-i semăna la statură și dispăru printre copaci. Se mai arată abia pe la jumătatea drumului, între Campidava și Vidriva, pe drumul care lega cetatea de la șes cu cea de la poarta munților. Aci, la jumătatea drumului, întâlni niște bejeni ce veneau speriați dinspre Campidava. De la ei află că în puternica cetate intraseră romanii pustiind-o și prinzând-o pe însăși sora regelui care-i așteptase pe romani aici, pentru a-l ademeni pe împărat și a-i răpune zilele.

— Dar tu cine ești? îl întrebă bărbatul negricios care conducea grupul.

— Vin de la Sarmizegetusa și mă îndrept spre arcașii de la

Alutus. Cum se poartă romanii?

— Ard totul, ucid, petrec. Cândva băurăm și noi vin din țestele lor, acum vor ei să ne-o plătească, aici pe pământul nostru. Moarte romanilor, tinere!

— Moarte romanilor! Dar ai putea încă lupta și dumneata, și tovarășii dumitale?

— Ne și ducem la maimarele cetății Vidriva, pentru a ne folosi la întărituri, că noi asta știm să facem. Cu bine!

— Zamolxe fie-ne în ajutor!

Licibis își dădu bine seama că de-acum romanii vor apuca valea Alutului în sus. Poate o coloană va veni și pe-aici, dar grosul, în fruntea căruia se află împăratul, se va îndrepta pe-acolo, tăindu-și drum larg pentru a putea trece serviciul tehnic, catapultele, mașinile de asediu, berbecii, și mai ales turnurile înalte de atac și „scorpionii“. Poate că singurele mașini de care romanii nu se folosiseră până acum în Dacia erau carele regești, hotărâtoare în luptele de infanterie, în câmp deschis, despre care dacii auziseră, dar nu le văzuseră vreodată.

Licibis hotărî să se lase în jos, până se va apropia de romani. Merse tot restul zilei și noaptea până se stinseră stelele, când auzi huruitul acela al palustrelor și carelor celtice, în care romanii duceau bagajele și tot echipamentul de război, proviziile și furajele, vasele de gătit, bucătăria. Cu salturi de jivină ocoli drumul. „Iată-i! Romanii!“ Coloana care va ataca Vidriva, să fi tot ieșit, după cântatul cocoșilor, din Campidava. Aceasta este legiunea a XIII-a Gemina, formată de Augustus în anul 27 din două legiuni cu același număr și supranumită Pia Fidelis, pentru gloria de care s-a încărcat în luptele din Panonia, din Germania, după dezastrul lui Varus, din anul 9, în pădurea Teutoburgului, în expedițiile lui Othon, Vitellius, Vespasian și mai apoi Traian. Pentru o mai mare siguranță, tribunul Publius Quintus Volusus, dispuse ca marșul spre Vidriva să se desfășoare în formație de luptă. În față e ariergarda călare și pedestră, comandată de crudul centurion Ligarius. Soldații sunt înarmați cu săbii și lănci (pilum), la fel sunt înarmați și soldații din cele două flancgarde, stângă și dreaptă. Vine apoi grosul armatei: întâi cohorta lui Decimus cu cignonii și vexilarii ei, toți călări. După cohorta lui Decimus sunt înșirate trupele auxiliare, din care se desprinde mereu un manipul de geniști, care execută din mers lucrări de lărgire a drumului, pentru a putea împinge mașinile de război și asediu. Printre călăreții lui Decimus sunt înșirați și pedeștri, între burțile cailor, dar cea mai mare parte a infanteriei ocupă locul dinainte, înaintând pe trei rânduri: hastati,

principes, triarii. În urmă vine încă o cohortă de cavalerie care asigură spatele și prin care se ține legătura cu coloana cea mare, condusă de împărat. De-aceea, din această cohortă se văd venind și plecând mereu călăreți, iar când e vorba de vreo veste mai importantă, atunci Volusus oprește întreaga coloană, schimbă gesturi și cuvinte cu ceilalți comandanți, centurionii prior și posterior Numerius și Saserna și decurionii Appius și Sextus. Tribunul Volusus e călare pe un cal negru ca noaptea. Penele albe de cocor, din vârful coifului, îi flutură semeț. E un om tăcut și dacă cineva ar vedea încruntătura dintre ochii lui, acum ascunsă de pavăză, ar spune că în vorbirea lui Volusus vorba „cruțare" n-a existat vreodată. Înaintea calendelor lui septembrie va împlini patruzeci de ani. Are de gând să-și sărbătorească evenimentul printr-o faptă care să-i înscrie numele măcar pe vreuna din plăcile de bronz, marmură sau aur aflate deasupra nișelor din pereții Senatului, la Roma veșnică. Asupra acestei fapte glorioase meditează Volusus și se pare a-i fi dat de rost aici, și-l face să se simtă mare, puternic, și să le mulțumească zeilor care i-au luminat capul și l-au ferit de moarte simplă. Planul i s-a țesut în minte bine și acest plan va grăbi căderea Sarmizegetusei. Nu se va opri la Vidriva, după cum i-a poruncit Traian, ci se va repezi cu cohortele sale prin munți, în spatele barbarilor. Le va vârî groaza-n oase și atunci își va da seama împăratul de toată nedreptatea ce i-a făcut-o zicându-i să nu hotărască nimic de unul singur, în lupta asta, ci să se sfătuiască în toate cu centurionii și decurionii și să-l vestească pe el, împăratul: „Căci suntem în Dacia, Volusus, și luptăm cu un dușman la el acasă, a cărui vitejie nu e cu nimic mai prejos decât a noastră. Nicăieri nu sunt mai sigure dezastrele militare ca pe aici. Ai auzit și tu de dezastrul lui Varus. Bați Vidriva și te instalezi acolo până va veni vremea de pornire. Deocamdată, izbândă la Vidriva, Volusus, și nu uita că ești în fruntea legiunii a XIII-a Gemina și asta îți spune totul."

Surâde perfid Volusus la tactica asta blajină a împăratului, aici, în Dacia. La Rin nu era așa, se vede că deja împăratul îmbătrânește. Asta e cariera militară, face ca oamenii să se treacă repede. Nu, el e pentru surprindere, pentru mișcare și înspăimântare, să cadă peste dușman ca fulgerele și trăsnetele lui Jupiter. Își scutură capul Volusus, iar penajul înalt flutură și strălucește în bătaia lunii. Socotelile lui îi ies altfel și nu-i dau pace pentru că nu se potrivesc cu cele ale lui Traian. Vestea uciderii celor doi soldați trimiși iscoade înainte nu-l îngrijorează, căci e de așteptat; e tot ce pot face barbarii să se ferească de luptă, și starea asta de inactivitate îl supăra și ca s-o uite poruncește grabă și mai multă

patrulare. Din coloană țâșnesc rând pe rând călăreți, scotocesc în pădure, vin apoi din sus făcând semne că nu e nicio primejdie. Un călăreț roman a trecut pe lângă Licibis care stă vârât sub un strat gros de frunze în putrezire. Calul sforăie și se ridică în două picioare. Soldatul îl strunește și se apleacă pe coamă gata să arunce pilumul. Nevăzând nimic, începe să-și certe calul și face întoarsa. Licibis putea să-l ucidă cu o săgeată trimisă meșteșugit, dar avea alt plan. După fuga călărețului ieși tiptil și-o lua la fugă, din copac în copac, până la locul unde drumul se strâmtează, trecând printre două gâlme de pământ golaș sau de piatră acoperite. Săltă în fagul din apropiere, din sus de strâmtoare, încălecă o creangă groasă, își pregăti arcul și săgeata otrăvită la vârf și așteptă. Tot mai bine vedea penajul cel alb venind și bănui că poate fi al comandantului. Îl urmări cum se apropie și-n clipa când își răsuci capul să-i spună ceva penajului roșu din stânga, săgeata lui țâșnește scurt, înfigându-i-se în grumaz. Niciun strigăt nu i s-a auzit. Volusus se încovoie doar înainte, și-și îngroapă fața în coama calului. Acesta se sperie și dă să iasă din rânduri. Proaspătul tribun Marcellus i-apucă zăbala cu o mână, iar cu cealaltă sprijini trupul moale al lui Volusus, gata să cadă. Se dădu comanda de oprire și în același timp altă comandă puse în mișcare flancurile mărginașe, care se afundară în pădure. Se aprinseră torțe. Unul din medicii legiunii se prezentă în grabă. Îi smulse cu dibăcie săgeata, îl ascultă la piept, dar se ridică spunând neașteptat: „E mort“. În timpul ăsta Licibis fugea ca fiara înspre Vidriva, gândind că poate cetatea nu o fi fost atacată. Vestea morții năprasnice a lui Volusus încremeni inimile, le ațâță ura soldaților, căci pentru virtuțile sale războinice generalul Publius Quintus Volusus era un comandant iubit. Totuși nu se-ntâmplă nimic atunci, am zice dimpotrivă: ordinea fu și mai mult sporită. Comanda coloanei fu preluată de tribunul Marcellus și acesta porunci popas pe-ntreaga legiune. La steaguri fură arborate berne. Încă de cu noapte, decurionul Sextus, în fruntea a doisprezece călăreți, alergă în urma lui Traian. Vestea morții lui Volusus îl consternă pe împărat. L-a încercat la început un gând, să vină să-l vadă și să-i vegheze înmormântarea, căci, oricât de încrezut a fost Volusus, ca soldat și general l-a slujit cu credință, era unul dintre cei care făceau fala Romei. Apoi Traian renunță la gândul acesta, poruncind să i se facă o înmormântare simplă, ostășească, iar hotărârea privind înscrierea numelui lui în rândul eroilor și așezarea bustului în senat, a fost preluată de consulul și cuceritorul Arabiei, Aulus Cornelius Palma, rostind-o personal la căpătâiul lui Volusus.

Soarele se trăgea în flăcări între munți și norii se înălțau neguroși

dinspre apus. Lumina le tivi marginile zimțate și buclate cu o fâșie de aur. Părea un fulger încremenit. La comanda scurtă, îndoliată, a lui Marcellus, Volusus fu ridicat pe brațe de către trimișii tuturor decuriilor și centuriilor și purtat prin fața întregii legiuni, care-i da onorul în tăcere. În acest timp patru geniști săpară groapa, adânc, poate la cinci coți. Volusus fu întins apoi pe un catafalc improvizat și acoperit cu o bucată mare de purpură neagră. Consulul Palma rosti scurt hotărârea împăratului, și trupul neînsuflețit fu din nou ridicat pe brațe și purtat până la groapă. Patru rânduri de frâie legate cu centuri de argint și aur fură trecute pe după trupul mortului, ținut încă deasupra gropii. Cornelius Palma veni și-i așeză pumnalul pe piept. Legiunea întreagă își scoase coifurile. Din opt baliste țâșniră săgeți aprinse spre cerul peste care se întindea încet seara. Norii neguroși acoperiseră tot apusul și topiseră dunga aurie. Generalul mort, Volusus, fu lăsat încet în groapă. În timp ce asupră-i era împins pământul galben, un foc uriaș se înălță pe-aproape în care ardea și calul lui Volusus, înjunghiat în piept, legat fiind la ochi. Culeseră apoi cenușa lui și o presărară pe tot mormântul căruia îi dăduseră forma unui scut dreptunghiular. La urmă, Aulus Cornelius Palma înfipse într-o parte a mormântului, în fața stâlpului de piatră cioplită, spada cea mare și dreaptă a dispărutului. De mâner atârnară o tăbliță din bronz pe care gravaseră cu litere negre numele lui: Publius Quintus Volusus, Tribun militar, Legiunea a XIII-a Gemina, Pia Fidelis. Același nume fusese săpat și în stâlpul de piatră.

Înainte de a ajunge la Buridava, Tiagar se strecură de trei ori în coloana romană. De fiecare dată iscodi, pe cât putu, orice mijloc de-a se apropia de împărat sau de Ochiad. De fiecare dată însă a trebuit să dea-napoi. Întâmplările din ultima vreme îi făcuseră pe romani să întărească paza. În iscodirile sale, Tiagar se afla când înaintea, când în urma împăratului. În prima încercare dăduse de urma lui Ochiad. Aflase că e purtată într-o lectică, iar în timpul popasurilor i se așeza cortul între cele ale generalilor. Ucigându-l pe centurionul Supurius, pătrunsese în timpul nopții între corturi. Alte trei străji au fost trimise lui Charon, dar și pe dac numai Zamolxe l-a scăpat de spada lui Valerius. Dacă apărătorul roman s-ar fi depărtat de cort, acolo îl ajungea sfârșitul, dar n-a făcut-o și de ce, abia pe urmă s-a lămurit Tiagar. Valerius bănuia o apropiere mai mare a barbarilor de sora lui Decebal, nicidecum o încercare din partea unui singur dac, de aceea rămăsese liniștit lângă cort și oamenii săi. Tiagar s-a scăpat cu fuga. Când mai era încă aproape de cort i-a strigat lui Ochiad în limba dacă: „Sunt Tiagar. Stau pe aproape. Cumpără un om și încearcă

singură să fugi“. De la ea n-a auzit nimic. Celelalte două încercări de apropiere de împărat au fost și ele tot zadarnice. A treia oară a aflat cu greu, oferindu-se să joace jocuri de noroc pe bani, că-n drumul legiunii a XIII-a Gemina a fost ucis cu săgeată otrăvită, în grumaz, tribunul Volusus, aprig în luptă ca zeul Marte.

— Licibis! a rostit fără să vrea Tiagar.

— Ce-ai zis? l-a întrebat soldatul tulburat din centuria a 5-a de fabri (lucrători armurieri, geniști etc.).

— Am chemat numele protectorului meu la jocul de noroc, a zis Tiagar pipăind monedele; așa e obiceiul pe la noi.

— De unde ești, flecarule?

— De pe țărmurile însorite ale Helespontului, și nu-mi spune flecar, când îți fac cinste să-ți fiu partener la joc.

— Așa sunteți voi, grecii, vă credeți născuți din trei zei, dar care e acela al treilea n-o spune niciunul. Prostii! Nu-i așa?

— Mai flecar ești tu, galule, și nici jocul nu-l pricepi prea bine. Noi, grecii, suntem cinstiți, nu vreau să-ți iau banii, și-așa puțini. Mă duc la decuria mea. S-aude că barbarul Decebal a oferit titlul de vicerege și pe sora sa de soție celui care-l va ucide pe împărat. Vicleni mai sunt dacii, dar și oferta e ademenitoare și cred c-ar respecta-o, că sunt mândri și-și țin cuvântul, așa am găsit eu scris despre ei, căci una din plăcerile noastre, ale grecilor, este în primul rând cititul.

— Iar te lauzi.

— La ce m-aș lăuda, galule, doar asta o știe toată lumea. Numai că din plăcerea asta a noastră nu se prea poate trăi, e nevoie să ne pricepem la arme și să ne facem lege din zicala: „Ubi bene, ibi patria“. Eu unul nu umblu după glorie, mai ales în țara asta afurisită.

— Dacă scăpăm cu bine și de-aci, grecule, să știi că mă fac gospodar, îmi iau nevastă, fac copii și lucrez pământul pentru îndestularea lor. S-aude că în drumul pe la Tapae barbarii ăștia stau îngropați de vii și în pământ, din loc în loc, și tocmai colo, când ți-e somnul mai dulce, ies din gropi, intră târâș în corturi și fac hârști! Pe dată îți împart trupul în două. Într-un fel e mai bine, că mori în somn, nici nu știi dacă dormi sau ai murit cu adevărat.

— Ți-e frică, galule. Multora le e frică, dar teama e pe dreptate, atâtea se aud și nici nu ne-am apropiat de Sarmizegetusa. Ehei, câte capcane ne mai așteaptă!

— Cică pe tribunul Volusus l-a trăsnit așa, ca din cer, în mijlocul legiunii. A fost urmărit, dar strașnic arcaș sau, cine știe, s-a potrivit să

nimerească. Asta se întâmplă câteodată în viață. N-ai aflat de toate astea?

— Nu, c-abia după al doilea cântat al cocoșilor m-am întors de pe drumul Buridavei, am fost în cercetare. Nimic n-am întâlnit, nici țipenie de om. Dacii pândesc din locuri pe care noi nici nu le bănuim. E adevărat că împăratul a poruncit ca soldații să se țină foarte strânși unii de alții și să înainteze numai așa, laolaltă?

— Asta e poruncă veche, grecule, poate să fi-nnoit-o acu, după întâmplarea cu cornicinul Cornelius Lupus. A fost prins de-o fată. Auzi, fata l-a dus în fața lui Decebal. El n-a știut asta și când a aflat și a văzut-o pe fată, și-a apărat onoarea înfigându-și spada în burtă. Zic însă unii că și-a făcut seama din fericire că i-a fost dat s-o vadă împlinită și pe asta, că așa i-a fost scris în oracol, că moartea i se va trage de la o fată. Era grec, ca tine.

— Ești foarte plăcut în toate, galule, știi o mulțime de lucruri și le spui așa că rămâi cu sufletul la gură. Așa fată zic și eu. L-aș vinde și pe împărat pentru ea, cum îi e numele?

— Nu știu. E o fată de pe pământul ăsta în care ne pândește moartea la tot pasul. Dar om termina și cu asta și-ți spusei ce fac, las meșteșugul, asta fac.

— Dar ia spune-mi, împăratul nu vine să vadă cum lucrează centuriile de fabri?

— De ce mă tot întrebi de împărat, grecule, nu cumva?...

— Ce-ți trece prin gând? Nu-mi place că umblă cam răzleț, așa se aude și doar tu singur ai spus că locurile sunt primejdioase.

— Și ce-i porți tu de grijă, ești un biet soldat cavalerist și gându-ți stă numai la împărat. Ia vino la centurionul nostru și spune-i cine ești, că ai căutătura cam vicleană, grecule. Dacă ți-e gândul curat trebuie să vii. Haide!

— Stai puțin, i-a zis Tiagar și-n timp ce galul se ridica să-l însoțească l-a izbit cu muchia îndoită a baltagului în ceafă. Galul s-a întins mai întâi scrâșnind, apoi a mușcat pământul cu dinții și s-a zgârcit până și-a adus genunchii aproape de gură. Părea că se roagă, stând cu fața la pământ. Mai mulți soldați trecură fără a-l lua în seamă.

Tiagar s-a strecurat spre marginea coloanei și repede a sărit, pe nevăzute, în tufișul des. De-aici el s-a ținut cât mai aproape de coloana romană, care își reluase iarăși marșul pe drumul către Alutus. Soldații mărșăluiau în formație de luptă, neclintiți, ca și când acolo, în urma lor, sau chiar între ei nu s-ar fi aflat un mort. Nu-i tulbura nimic, poate chiar împăratul de le-ar fi murit ar fi rămas tot așa. Ba în răzbunare ar fi fost și

mai aprigi. Tiagar o porni întins tot înainte, pe poteci lăturalnice și după o noapte și o jumătate de zi a fost la porțile Buridavei. Aici l-a recunoscut căpetenia, căci fuseseră împreună în preajma lui Decebal în celalalt război. Mulțimea toată se retrăsese în munți. Rămăseseră numai luptătorii. Tiagar îl sfătui să aștepte cu călăreții în afara cetății, la adăpostul pădurii și de acolo să izbească în gâtul dușmanului, iar cei din cetate să iasă în același timp și să lovească pe dușman în cap. Trebuia deci să execute ei mai întâi învăluirea și n-o puteau face decât retezând o parte din coloană. Tiagar fu pe deplin ascultat. Romanii sosiră în timpul nopții și trecură la învăluire. Escadroanele lui Arquitus începură goana. Dacii îi lăsară să se apropie, dar îi cuprinse repede îngrijorarea văzând că între escadroanele de cavalerie și restul coloanei dușmane se interpuneau mereu și mereu alte cohorte, făcând o centură în jurul cetății. Trebuiau să atace de-acum. Lumina rupea cu răutate întunericul nopții. Din loc în loc, pe vârfuri de dealuri, se aprindeau lumini, semn că la Buridava lupta e pe începute. Deodată țipete groaznice se ridică din cele patru vânturi. Bat clopotele de bronz, bat tobe, nechează caii și urlă câinii, strigăte de fiară sau de om vin din văzduh, sau din pământ, din față sau din spate, și un fior de groază trece prin cohortele lui Caeso, centurio prior al lanciarilor din legiunea a VII-a Claudia, care ține flancul stâng. În flancul drept e ca de obicei împăratul cu pretorienii și legiunea a II-a Traiană, numită și Puternica. Traian ordonă ca nimeni să nu rupă rândurile și să nu iasă de după întărituri. Din marginea pădurii țâșnesc câini mari, flocoși, lătrând turbați. În mijlocul lor, iute, alergă un călăreț pe un cal mărunt și-n spatele lui alții, în aceeași goană, cu balaurii deasupra capetelor șuierând prin capetele de lup, agitându-și cușmele, cu cuțitele în dinți, cu săbiile întinse înainte, tot spre gâturile dușmanilor. Romanii privesc neliniștiți. Pentru câini pregătesc pumnalele și săgețile. La vederea câinilor Traian face un semn și-n spatele lanciarilor lui Caeso apar încă doua rânduri de arcași numizi. Între cohorte însă sunt spații de prea mulți pași, și Tiagar le vede din goană și nu știe ce-i cu ele. Abia când e aproape privește îngrozit, că împotrivă le sunt împinse carele regești cu coase lungi la osii. Dacii izbesc în cohorta a doua și-a treia, câinii se reped la cai și la oameni, speriați, caii întind de frâuri și încep s-o ia razna, călăreții legiunii Claudia sunt scoși din luptă. Dintr-un turn de asediu Traian urmărește lupta. Carele regești sunt oprite de trupurile cailor uciși și de trupurile oamenilor. Singurii care se apără bine sunt lanciarii lui Caeso. Câinii se izbesc de scuturile lor pătrate, dar și aici pericolul devine de neînlăturat pentru că lanciarii trebuie să vâneze câinii și călăreții daci

rămân slobozi în atacul asupra arcașilor numizi, pe care deja îi dăduse înapoi poate la cincizeci de pași. Traian hotărăște atunci să alipească turnurile de asediu pentru a face un zid, dar în aceeași clipă rândurile de sub comanda lui Caeso se rupseră și însuși centurionul prior fu încercuit. În fruntea hoardei sale un călăreț dac e cel mai aprig. Se vede că e în căutarea a ceva ales și împăratul bănuiește c-o caută pe sora lui Decebal. Îl aduce lângă el pe unul din cei mai buni arcași numizi. Acesta țintește calul. Săgeata i se înfige în burtă, dar încă se ține pe picioare. Abia după o înaintare de încă douăzeci de pași, timp în care dacul taie cât poate, calul se poticnește. Dacul apucă să sară. Continuă lupta culcând capetele cu o sabie lungă și încovoiată. De câteva ori trage asupră-i arcașul numid, dar nicio săgeată nu-l doboară, depărtarea fiindu-i în ajutor. Apoi dacul primește un cal de la ai săi, și toată hoarda se strânge după comanda sa, în aceeași formație de lance, rupând din rândurile romane. Câinii se mai împuținaseră, dar îngrijorarea împăratului creștea. La un atac cu câini el nu se aștepta. Dacii apucaseră să pătrundă în dispozitiv și speriară rău caii care, rupți de câini, au spart deodată rândurile. Dacii înaintară destul și când dintre rânduri li se arătă cortul mic, verde, păzit de Valerius, se repeziră turbați într-acolo, mușcând din platoșele romane, din dreapta și din stânga. Ca la un semn magic însă, cortul se mută în dreapta, și nu se mai văzu între rândurile înalte de ostași și călăreți ale legiunii a II-a Traiană. Capul de lance dac se strânse în el, de parcă s-ar fi izbit de-un perete stâncos. Caii mari, de Rin, flocoși, speriară puținii câini rămași, care se traseră schelălăind între caii stăpânilor. O nouă luptă nu mai putură da cu toată izbânda de până aici. Căpetenia Buridavei căzuse. Tiagar îi conducea acum pe daci. Strigă la ei din răsputeri: „Rămâneți strânși! Înapoi!“ Și lancea dacă, aplecată pe caii mărunți și iuți, își răsuci vârful spre stânga, îndreptându-se spre codru. Călăreții romani apucară să prindă coada șirului pe care o și retezară. Încercuiți, călăreții daci luptară cu sângele șiroindu-le pe trup și pe față. Dar, pe neașteptate, lancea dacă ieși din nou din pădure și izbi escadroanele lui Mutius, care se repliară la comanda decurionului, în zid, așteptând lupta în față. Dacii și-i culeseră pe-ai lor, dar din nou se traseră în pădure. Romanii nu îndrăzniră să intre. Zidul din escadroanele lui Mutius rămase așa, așteptând porunca împăratului. Vestea veni curând: legiunea a XIV-ea Victrix reușise învăluirea prin partea de răsărit a Buridavei. Aflând de învăluire, Tiagar grăi încet către cei din apropiere: „Sunt mulți. Ah, de n-ar fi atâția!“ și porunci retragerea, în liniște, tot prin pădure, pe porțiunea îngustă ce le mai rămăsese în dreapta apei Buridava. Apucară apoi drumul spre munți.

După ce se aflară cu toții la adăpost, Tiagar numi o nouă căpetenie și îndemnându-i să grăbească spre Vidriva, pentru a lupta în rândurile celor de-acolo, își luă rămas bun de la toți, pe drumul îngust ce vine dinspre munți și trece peste dealuri până în josul și susul râului Alutus.

Ca un balaur nesfârșit, ce se târăște mișcându-și solzii, legiunile romane înaintează și împăratul le vede de pe înălțimi mersul tăcut. Zările încep să se închidă, codrii bătrâni se înalță între pământ și cer, dealurile își îndoaie spinările între două ape. Tăcerea și întunericul amenință, în cale vin tot mai multe solii de pace, dar soldații lui Decebal stau la pândă. Mulți pileati îi ies împăratului în cale, cerându-i îndurare. Sunt bicisnici și vin prea aproape. În ochii lor mici nimic nu se mai vede, și împăratul ar porunci să-i măcelărească iute, dar unii îi dau informații prețioase, trădându-l pe Decebal. Și iată venind acum solii din partea carpilor, și-a celților germanici, și-a roxolanilor, cu toții cerându-i să se întoarcă și să facă pace cu dacii. Apoi i se aduc vești din drumul dinspre Tapae, și de la Celsus, oprit sus, în munți, la izvoarele Rhabonului. Aceeași hărțuială și nicio luptă mare. Îi spun că pentru a-i înspăimânta, dacii au rezemat scuturi de trunchiurile retezate ale copacilor, iar cea mai amenințătoare e prăvălirea bolovanilor în drumul lor spre munți. Mai află împăratul că chiar Cornelius Lupus, soldat viteaz în legiunea Flavia, a fost ademenit, prins și dus chiar la Decebal. Isprava a făcut-o o fiică a dacilor, cu nume care parcă numai prin Mesopotamia l-a întâlnit, Nevina...

Multe află împăratul, dar nimic nu-l clintește din hotărârea de-a cuceri cu totul Dacia.

*

Legiunea a XIII-a Gemina, de sub comanda legatus-ului Marcellus, urcă din greu spre poarta de la Vidriva a munților Rotoli. Drumul e îngust și cu stăvilare din loc în loc. Atacurile de hărțuială se țin lanț. Înștiințat fiind Traian de înaintarea tot mai grea a lui Marcellus îi trimite în ajutor încă cinci centurii: două de fabri, una de cornicines, una de tubicines, și mai multe mașini de asediu, mai ales berbeci și manteluțe, adică tot echipamentul unei legiuni. Aceste trupe auxiliare sosiseră de curând, aduse din Siria și Cilicia. Soldații auxiliari erau în cea mai mare parte străini, recrutați dinafara Italiei și plătiți ca mercenari. Traian mai porunci ca spre Vidriva, pe apa Buridavei, până sus în fața cetății, să fie construit un nou drum. Construcția s-a făcut greu, căci era drum ca de-o zi și atacurile dacilor se țineau lanț. Pe noul drum mașinile de război fură împinse mai ușor. Cam la cinci sute de pași de Vidriva, Marcellus porunci

popas de noapte. Vremea e închisă, stâncile din apropiere sunt îngropate în nori, și nici turnul de deasupra porții nu se mai vede. Marcellus așează tabăra pe un tăpșan gol care folosește probabil dacilor ca loc de târg. După ce orânduiește straja în linie de bătaie cvadruplă, poruncește ca fiecare praefectus cohortis să vină să ridice stipendia semestrială pentru ostașii săi, căci a sosit cu ea cvestorul Nicius, și pentru că soldații s-au purtat vitejește împăratul a poruncit ca stipendia să fie dublată și plătită în dinari. În timpul acesta, temându-se totuși de un atac masiv din partea dacilor, Marcellus porunci geniștilor să ridice fortificații în partea dinspre munte. Fu ridicat un val înalt și lat din pământ și trunchiuri de copaci. În val înfipseră, cam la doi pași depărtare, pari groși și ascuțiți, dincolo de care, jos, păzeau străjile. După ce-și primiră stipendia și cinară, soldații trecură la odihnă. Mulți nu dormeau în corturi, nici nu fusese atâta loc pentru întindere, ci își făcuseră adăposturi din crengi și haine. În timpul nopții, însă vremea se porni mare, norii se rupseră, fulgerele și tunetele se îndesiră. Stâncile din apropiere hăuiau într-una, apoi se dezlegară băierile cerului și apele se strânseră în șuvoaie și săpară valul de pământ jos până își făcură loc la vale. Nu-și dădu însă nimeni neliniștea pe față, tabăra părea că într-adevăr doarme. Dar după repetate fulgere legate vârfurile lăncilor se aprinseră de parcă cineva le-ar fi uns cu fosfor și le-ar fi pus foc[1].

— Ard lăncile! a strigat cineva.

Vestea îi sculă pe mulți și cu capetele acoperite de scuturi se îndreptară spre acele focuri crezând că în tabără au pătruns dacii. Nu se ciocniră însă de nimeni, lăncile luaseră foc singure și asta îi miră pe toți și mai mult crezând că asupră-le s-a abătut mânia zeilor daci. Dacă atunci dacii ar fi atacat, dezastrul lui Marcellus ar fi fost de nedescris. Dacii atacară abia spre ziuă, când vremea se mai potolise. Atacul veni în direcția valului, lovindu-se de el, și se împărți în două, înaintând pe la capetele valului de pământ. Erau puțini dacii și după o stricăciune mare în rândurile alarilor ordinari și extraordinari, din flancul stâng și drept, se retraseră pe același drum, ducând cu ei pe praefectus cohortis, Antinius, căruia în timpul luptei un dac îi reteză cu spada mâna dreaptă. Pe ceilalți romani capturați îi uciseră îndată și-i azvârliră în parii ascuțiți ai valului de pământ. Romanii nu se repeziră în urma lor, temându-se de vreo capcană. Așa era, de-altfel, și ordinul împăratului, ca înaintarea să se facă numai în bloc. Pe drumul cel nou, pe care îl construiau mergând, legionarii și tot echipamentul legiunii a XIII-a Gemina s-au apropiat de Vidriva. În dreapta și în stânga ei văd stâncile înalte. Poarta, la rându-i,

are în față un zid de bolovani mari, colțuroși. Asediul începe imediat – bolovanii din față fiind sfărâmați cu-ncetul de berbeci. Pe poarta care se ridică singură romanii dau să pornească buluc, dar răcnetul lui Marcellus îi oprește la timp. Abia apucară să se dea la o parte din fața bolovanilor rotunjiți, mari, care se rostogoleau cu repeziciune pe drum, în jos. Câțiva berbeci fură dați înapoi și împinși la vale. Arcașii lui Marcellus pândeau de după stânci. Văzând că bolovanii nu i-au izbit destul pe năvălitori, dacii Vidrivei lăsară cele trei rânduri de porți. Marcellus poruncește să fie puse în linie de bătaie catapultele și balistele. Pentru a le feri de bolovani le așeză pe după copaci sau le ridicară în față stăvilare late și înalte, tot de bolovani. Asupra turnului de deasupra porții se îndreptară tot felul de proiectile și materiale inflamabile. În același timp lângă poarta sunt strecurate butoaie cu sulf și cu smoală cumpărată cu bani grei de la negustorii Babilonului, căci acolo se afla lacul acela negru al cărui abur vătămător ucidea orice viețuitoare. Banii erau dați cu zgârcenie de furnizorii armatei romane, dar n-aveau ce face, căci Asiria și Mesopotamia încă nu fuseseră prefăcute în provincii romane. Cucerirea lor îi sta în gând lui Traian după supunerea Daciei, așa după cum Caesar, la sfârșitul războiului alexandrin, african și spaniol, voia să pornească spre Dacia lui Burebista. După un foc susținut al balistelor partea din lemn a turnului cetății se aprinse. Foc li se dădu și butoaielor de sulf și smoală. Flăcările topiră fierul forjat al porților, dar aceeași avalanșă de bolovani mătura butoaiele, împrăștiind sulful și smoala încât flăcările fură lățite și ațâțate. Alarii lui Thobena se repeziră prin tăietura porții, dar dădură înapoi din calea sfoarei de bolovani pornită iar de sus. Carnea se amestecase cu pietrele, dar alarii lui Thobena încercară încă să se strecoare cu iuțeală printre bolovani. Zadarnic. Romanii aduseră căsuțele din bârne scurte și groase, se vârâră în ele și intrară în cetate sub ploaia de bolovani și câștigară tot mai mult teren. Dacii se ridicară pe stânci de unde aruncau, cu disperare, cu tot ce aveau: bolovani, sulițe, săgeți, praștii, dar numărul lor fu copleșit de cei 6.000 de legionari ai lui Marcellus și de alte 3.000 de auxiliari. Însângerați, cu pierderi mari, supraviețuitorii se traseră înăuntrul munților Rotoli, în locuri doar de ei știute pentru regrupare și întărire. Și încă înainte de răsăritul soarelui, căci se făcuse vreme bună după furtuna de cu noapte, o grupă de opt bărboși îl ducea pe praefectus cohortis Antinius la Sarmisegetuza pentru a-l preda lui Decebal. Romanii se instalară în cetate în cea mai mare parte dărâmată. Încă înainte de a înceta lupta, Marcellus l-a pornit pe centurio posterior, Labino, spre coloana condusă de Traian cu vestea că Vidriva a

căzut. Luând în suflet durerea cetății răpuse, Licibis, care mersese la luptă semănând moartea în rândurile romanilor, se îndreptă, pe înserate, pe drumul care coboară în valea Rotolului. Ocoli munții Rotoli și-avea să iasă la Alutus, să afle despre Tiagar ceva, căci de șase ori răsărise și apusese soarele și mâine a șaptea oară avea să se rotească.

*

De la Buridava, Traian apucă în sus, pe valea Alutului, având înainte și în urmă patru legiuni. Tot timpul înainta în formație de luptă. Fiecare legiune își grupase oamenii în falange, după sistem macedonean.

Această mișcare de rânduri îi făcea pe romani invincibili în lupta pe teren deschis. Se combinau în toate chipurile și se acopereau unii pe alții, încât deveneau o unitate activă. Mai sus de Buridava, împăratul porunci popas. Era ziua în amiaza mare, în ora a unsprezecea și soarele dinaintea calendelor lui Augustus dogorea plăcut, după furtuna ce trecuse și peste ei cu-o noapte înainte. Și mai plăcută îi fu lui Traian vestea ce-o primi de la Marcellus despre căderea Vidrivei. Decebal e încolțit: la Tapae – Hadrian, la izvoarele Rhabonului – Celsus, la Vidriva – Marcellus, și-aici el cu forțele principale. Dinspre Donaris vin rostrele ușoare pe apa Alutului în sus, transportând legiunea a XXX-a Ulpia, supranumită Victrix. Planul său de război în Dacia se leagă așa cum l-a gândit.

Pe malul drept al Alutului e drum tăiat încă din războiul celălalt. Decuriile lui Quietus se află în frunte. Vin apoi cohortele lui Maximus. La locul ce se cheamă „Pe Cârlige“ coloana cea mare face popas. Se află intrați deja în munți. Dincolo de apa spumegată, vuitoare, pe malul celălalt se înfige în apă un pinten de stâncă, legându-se cu muntele ca un copil ținut de mână de un uriaș. Se lasă amurgul blând peste apele mânioase și peste pădurile dese și sus de tot, în jurul stâncilor înalte și ascuțite, se rotesc, țipând a hoit, vulturii. De pe calu-i sur Traian oprește garda, întinzând mâna dreaptă spre acel pinten de piatră.

— Masa Traiana, zise Licinius Sura.

— Precum ți-e voia și fantezia, Sura, zice împăratul sărind voios de pe cal, și parcă niciodată nu i s-au potrivit mai bine ca acum vorbele ce se spun la Roma despre el: „Fortitur in re, suaviter in modo“[2].

La un semn, centurionul genist Lepidus își luă oamenii și până la scăpătatul soarelui podul de vase peste apa din strâmtoare fu gata, în stâncă săpară trepte înguste și dese, iar deasupra neteziră piatra pentru așezarea cinei împăratului și a generalilor săi vestiți.

În acest timp, vitejilor distinși în luptele de până acum, mai ales la Campidava și la Buridava, împăratul cu mâna sa le împărți distincții: lanțuri, coliere, agrafe, diamante, sulițe, vexile, armuri și alte obiecte militare, precum și multe medalii și bani. În același timp le vorbea de triumful ce-i așteaptă la Roma, în câmpul lui Marte, ca distincție supremă. Porunci apoi ca prizonierii daci să fie uciși, pentru a nu le mai auzi vaierele căci: „În timpul luptei legile tac“ – Silent leges inter arma – și se îndreptă împreună cu Livianus și Maximus spre acel cort rotund, cu vârful ascuțit, de culoare verde care adăpostea o pradă scumpă. Valerius îi întâmpină abătut.

— Ce-ți face comoara, Valerius? întrebă împăratul cu aceeași bună dispoziție. Răspunsul lui Valerius veni cu oarecare întârziere.

— Tace, imperator.

— Și asta te miră, zise Traian; sigur că tace dacă nu ne cunoaște limba. Puteai până acum s-o înveți o elegie de Ovidius sau câteva strofe safice de Catulus, poeziile se învață mai ușor:

Ille mihi par esse Deo videtur,
Ille, si fas est, superare Divos
Qui sedens adversus identidem te
    Spectat et audit...
(Zeu îmi pare a fi acela, chiar pe
Zei întrece, aș îndrăzni a spune,
Care, stând alături, mereu te-aude
    Și te privește...)

— Prea binevoitor ți-e cugetul astăzi, Ulpius Traianus, de aceea vei avea înțelegere și pentru mine, luându-mă de lângă fata asta. O asemenea cinste s-o mai poarte și altul, imperator.

— Vrei să spui, o asemenea primejdie, Valerius. Nu uita că e sora lui Decebal și că multe încă ne mai așteaptă până s-o ducem vie la Roma. Poate că acolo va îmbrățișa legea noastră și ai s-o vezi îmbrăcată în stola albă trecând cu pași mărunți prin Forum-ul ce-l vom construi cu aurul Daciei. Vei vedea-o pe fereastra bibliotecii care-mi va purta numele, unde ca și mai-nainte te vei desfăta cu cititul. Și-atunci nu-ți va mai părea rău că în Dacia ai dus o viață ca de captiv. Mai bine scoate-o din cort s-o vedem, poate că s-a mai îmblânzit și nu mai are gânduri ucigașe asupra împăratului Romei.

— A slăbit foarte mult, Ulpius Traianus, și se uită ca o fiară. Nu mănâncă mai nimic. Din când în când plânge.

— Totuși, adu-o, s-o vedem.

O scoaseră pe Ochiad din cort mai mult târând-o. Părul ei mătăsos luci în bătaia ultimelor raze ale soarelui în apus, ochii îi ținu o vreme închiși, apoi îi deschise mari și înlăcrimați. O tomitancă adusă de la Tomis pentru că știa limba băștinașilor, se apropie ca la cinci pași de împărat.

— Poruncește, luminate, zise tomitanca.

— Întreab-o dacă dorește să ne spună ceva.

Tomitanca îi vorbi în limba dacă. Ochiad își strânse o dată ochii de lacrimi și vorbi ținându-și capul sus.

— Să cruțe Dacia și fac orice. Tot aurul dacilor îl va avea în carele romane, iar pe mine sclava lui.

Tomitanca îi traduse împăratului vorbele fetei. Traian se uită la cei doi tribuni ai săi, apoi zise:

— Dacia singură și-a hotărât moartea. Când i s-a cerut pacea n-a respectat-o și nici n-ar respecta-o vreodată, căci nu vrea să fie supusă Romei.

— Dar cu ce drept Roma se întinde până aici? zise fata de îndată ce tomitanca îi dădu răspunsul împăratului. Dacii nu pot trăi decât liberi. Să le lase libertatea și va avea aurul lor, și pe mine și câte fecioare vor dori din Dacia.

Împăratul răspunse că sunt legi mai presus de oameni și că ei ca soldați merg după voința lor, adică a zeilor.

— Atunci doresc să fiu ucisă sau să fiu lăsată să-mi iau zilele, zise Ochiad, privindu-l încruntată pe împărat. Traian o îndemnă să se liniștească până se termină războiul, apoi își va alege singură felul dorit, bucurându-se de frumusețile Romei sau coborând în împărăția zeului lor, de sub pământ, și plecă. Valerius o invită la o plimbare prin tabăra romană, dar Ochiad se retrase în cort și plânse amarnic, până târziu, când răsări luna.

Înserarea se lasă în lumini fumurii, apoi tot mai închise. Se iviseră zburătoarele de noapte. Focuri de tabără se aprind în mai multe locuri. Soldații își pregătesc și ei cina. Prin apropiere, fiarele adulmecă mirosul cărnii fripte. Caii ciulesc urechile și sforăie neliniștiți. Sus, pe stâncă, se aprind făclii și sunt întinse bucatele pentru gustatio: ouă, stridii, cotlete de căprioară, pește proaspăt, salată și vin de Rhodos. Traian trecu râul, și primul urcă scările stâncii, Maximus, apoi Licinius Sura, și-n urmă ceilalți legați ai legiunilor sale. Făcură mai întâi cerc și rostiră în tăcere o scurtă rugăciune. Se aranjase o cena ca în timpuri de pace, acasă,

la Roma. De aceea, după gustatio fură aduse alte feluri de mâncare: întâi cena prima, a II-a cena altera, dar împăratul nu mai mâncă decât obișnuitul ficat proaspăt, fript pe cărbuni și friptura de sturzi, după care supse rodii și nu mai bău nimic. În schimb generalii stinseră toate bucatele, goliră oenophorumu-rile și-l lăsară pe împărat să-și facă odihna pe patul simplu așternut, căci ceruse să doarmă sub cerul liber. Obișnuia, de-altfel, să se culce devreme, fără să se dezbrace de veșmintele militare. Noaptea se lăsase. Pe vale, dincolo și dincoace, focurile încă mai ardeau pe-o porțiune de mai bine de două sute de pași, pe tot prundul apei și pe fâșia de pământ de dincolo de șosea. Traian se întinse întâi cu fața-n jos și-și sprijini bărbia în palme. Privirile și le rotește într-o parte și-n alta, apoi se întoarce pe spate și-și oprește ochii pe bucata de cer negru, găurit de stele și zimțat de vârfurile stâncilor. Apoi platoșa cea neagră de deasupra începe să fie luminată dintr-o parte tot mai mult, până dintre zimții de piatră se desprinde luna ca o monedă aprinsă. O privește îngândurat împăratul, palida Selene nu-i spune nimic, se întoarce atunci și o privește alergând pe apă, în valurile furioase care mușcă piatra. Se întinde din nou și închide ochii, renunțând voit la orice gând și adoarme. Mintea însă îi e agitată. De pe stânci o vede coborând pe Plotina-Pompeia, plângând cu lacrimi care se aprind de îndată ce scapă dintre gene, și cu cât fuge de vipiile mistuitoare, cu atât mai multe se ațâță din propriile-i lacrimi. El se repede s-o scape, strigându-i să înceteze a mai plânge. În zvâcnirea aceasta se rostogolește și e gata să cadă de pe stânca. Îl trezește spaima alunecării și privește speriat în juru-i noaptea cu toate câte le știe.

Aruncându-și ochii prin deschizătura cortului, Ochiad zărește luna de după vârfurile munților Căpățânei. Tabăra doarme. În apropiere se aud greierii, dar de undeva se aud și niște fluiere, ca de ciuf. Cade în genunchi și după o scurtă rugăciune către zeița Bendis, scoate capul afară. Straja o oprește, dar ea se zbate să iasă. Auzind mișcare în cortul alăturat, Valerius iese dintr-al său și vine să afle ce se întâmplă. Ochiad îl prinde de mână și-l roagă cu ochii și cu mâinile s-o urmeze la apă. Împreună cu două străji, Valerius vine în urma ei până la marginea apei. Fata se repede și-și spală fața. Bănuind-o c-ar vrea să se înece, una din străji trece în fața ei, intrând în apă. Ea se trage pe prund și pe genunchi își sprijină mâinile și bărbia. Privind fix apa, i se pare că e luată de valuri și ținută deasupra, că scăpase și că a ei e libertatea și poate să alerge oriunde. Valerius se așează și el mai în spate și ca niciodată îl cuprinde rușinea, căci trei bărbați cunoscuți pentru vitejia și mintea lor să păzească o fată care poate

nici n-a împlinit optsprezece primăveri. Se ridică și s-apropie de ea, făcând semn străjilor să se retragă. Se așează pe un bolovan alb și începe să arunce cu pietre mici în valuri. Jur împrejurul lor e tabăra romană cu centurile de străji și cu câte patru cohorte pe picior de luptă: una în susul coloanei, alta în josul ei și celelalte două în părți. În față e și apa Alutului, care-i apără, și din când în când alunecă pe coama valurilor corăbiile ușoare ale aprovizionării, care coboară și vin dinspre Istru. Trece așa o vreme și fata n-are de gând să se clintească. Îi întinde mâna și Ochiad i-o ține strâns, îndemnându-l să stea. Se așează. El îi caută fața, ochii ei mari se umplu de lacrimi și o durere grea îi sfâșie inima romanului. Acolo în inima sa se născuse ceva pe care nu-l voise, și din cap nu-i ieșea o maximă pe care o învățase din scrierile lui Menandru: „Cedant arma togae, concedat laurea laudi“[3]. Îi așează capul fetei pe palma sa și cu mâna cealaltă îi mângâie obrazul tras și părul alburiu.

*

La Sarmizegetusa, praefectus cohortis, Antinius, este dus în fața lui Decebal. Ciotul mâinii tăiate e învelit în pânze albe de in. Vestiți în leacurile lor, dacii l-au oblojit și durerile parcă au fost luate cu mâna. Îl supără doar ciotul cu care se izbește la orice răsucire și atunci îl furnică durerea. Mai tare îl doare însă sufletul. Zeii l-au pedepsit și n-ar fi fost cu drept căci deviza sa era cunoscută în toata legiunea a XIII-a Gemina: „Salus populi suprema lex“[4]. Suprema sa lege a fost binele poporului roman pe care i l-a adus întotdeauna cu spada sa cea groaznica. Și iată sfârșitul îl ajunse pe-aici, ciopârțit și în mâinile barbarilor. Se avântase prea tare în rândurile dace, voia ca după cucerirea Daciei să fie făcut tribun, și despre asta se și vorbea printre ai săi.

Decebal lipsea de la Sarmizegetusa. Alergase de la Tapae la izvoarele Rhabonului. Lovitura dată de romani aici i se părea cu atât mai periculoasă, cu cât soldații aceștia negri de-aici așteptau alte mișcări ale trupelor romane, ca să atace din nou. Poruncise să încerce încă o dată zdrobirea legiunii lui Celsus care se fortificase între munți și aștepta. Hotărâră să așeze trunchi mari de copaci pe roate puternice și să-i împingă peste romani, deși iuțeala mișcării cavaleriei lui Celsus le cam spulbera speranțele. Totuși rămăsese să încerce. În caz de nereușită, însuși Decebal va veni aici cu oastea de sub comanda sa și va ataca. Deocamdată alte treburi îl așteptau în toate părțile. La Sarmizegetusa i-a fost adus în față romanul cu mâna cioantă. Marele preot Vezina l-a înștiințat pe rege că ofițerul roman a tăcut tot timpul.

— Vorbește, romane, și vei avea viața și libertatea, și bogățiile Daciei, și-ți vor fi recunoscători copiii noștri.

— Pentru cuvintele bune ce mi le adresezi îți mulțumesc, Decebal, pentru că îmi promiți mie, prizonier de război, viața și libertatea, și-mi oferi bani și alte bogății; și poate că aș profita de această perspectivă, dacă n-ar fi legat de ea cel mai odios lucru, trădarea. Eu să-l trădez pe împăratul meu, sub conducerea căruia am fost în fruntea cohortei mele la Rin, să-i aduc pieirea când pentru faima lui și a Romei am luptat ca un leu timp de douăzeci de ani, încă de pe când era tribun în legiunea a IV-a Scythica cantonată, în Siria, pentru luptele cu arabii, ai căror cai sunt ca fulgerele? Nu, eu nu voi face acest lucru, iar pe viteazul rege al dacilor îl sfătuiesc să renunțe a-mi mai cere ceva care să mă dezonoreze. Pot fi ucis, dar onoarea mea rămâne întreagă.

Decebal a poruncit să fie dus și păstrat pentru un eventual schimb de prizonieri.

*

Pe drumul dintre Vidriva și valea Rotolului, Licibis nu se însoți cu nimeni. Din loc în loc pâlcuri de daci stau cocoțați, pregătind stânci pentru prăvălire. E de așteptat ca pe-aici coloana romană își va găsi pieirea, dar spre mirarea tuturor această coloană se opri la Vidriva, făcând lanț între înaintarea celor de la Alutus și cei de la Rhabon. Așadar, șoimul munților urma să fie strâns de acest lanț. Toți recunosc aici inteligența lui Traian, îi văd ca niciodată până acum iscusința în luptă și gândul că de la el li se va trage pieirea îl face pe Licibis să zorească spre Alutus să afle ce a făcut Tiagar.

Din vârful munților drumul e bun doar de picior. Zmeurișul crescuse înalt, pe toate părțile. Jur-împrejur pământul e încins cu un brâu auriu, mai închis la culoare, ca bronzul, în partea din care vin vânturile reci. Tot într-acolo se grămădesc nori negri, fulgerați din când în când. Se pregătește o furtună, dar încă e departe. Încoace însă, fața zeiței Bendis strălucește în apele alburii ale cerului și stelele clipesc pline de vioiciune. E atâta pace aici sus, și e atâta urgie jos, încât iarăși îl prinde pe Licibis starea aceea în care ura se luptă cu bunătatea, făcându-se până la urmă amândouă fiare. Se îndemnă la drum. La primul cot se pomenește nas în nas cu ursul iute din munții Rotoli. Se trage înapoi. Ursul vine grăbit, mormăind. Fuge până la primii brazi. Se aburcă într-unul și așteaptă. Ursul se-apropie și el puțin mai obosit. Îl caută din ochi, cu răbdare, și-ncepe să arunce cu pietre și cu lemne, unde apucă, mormăind tot

nemulțumit. O vreme stă în fund, scărpinându-se la gât cu laba stângă. Licibis gândește să-l săgeteze. L-ar fi izbit în piept de la-nceput, dar săgețile i se împuținaseră și avea încă destui dușmani de doborât, și mânios se pomenește strigând: „Mănâncă-i pe romani! Omoară-i pe toți! Uite-așa strânge-i în labe, adună-i pe toți urșii, fă-te regele lor și du-i la luptă cu romanii!“

Dibuindu-l sus, ursul se scoală și vine lângă trunchiul bradului. Îi dă un timp târcoale, se scarpină iar bine la spinare și la gât, apoi se ridică pe picioarele din urmă, iar pe cele dinainte și le proptește pe trunchi. Stă așa încă o vreme, tot mormăind, tot socotindu-se, apoi ia trunchiul în brațe și începe să se tragă în sus.

— Ești nesocotit, îi zice Licibis. Îți cauți singur moartea. Vino aproape, căci până acum ți-au fost zilele... Dă-te jos, ce-ți veni? N-aș vrea să te ucid. Hai, jos și valea. Fă-te că nu m-ai văzut și fac și eu la fel.

Ursul se ridicase binișor, în timp ce Licibis îi vorbea cu voce aspră. Mormăia mai furios și voinicește sălta de la o creangă la alta. Pe la jumătatea copacului, Licibis îl așteptă pregătindu-și securea ascuțită ca briciul. Mult se socoti până să-l lovească, și-și zise c-ar putea să se lase pe o creangă mai în jos, apoi să coboare și s-o ia la fugă. Ar fi coborât însă și ursul și ar fi venit iar după el. L-ar fi gonit până la ziuă și tare mai era azi obosit. Se gândi să-i spintece atunci o labă, în lung, și ideea asta fu cea mai bună. Îl așteptă dar, până veni aproape, sticlindu-și ochii mici și iar îl întrebă:

— Ce vrei tu, mă! țipă Licibis și repede izbește securea în laba stângă, crăpându-i-o în două. Ursul scoase un muget dureros și lung, de parcă ar fi chemat toți munții, își trase laba odată cu îndoirea crengii rupte și rămase ținându-se numai în cele trei labe. Licibis sări apoi pe-o creangă lungă și din trei salturi fu jos. Ursul rămase acolo schelălăind și-și lingea laba spintecată. Câteodată se uita în jos.

— Nu ți-am spus eu să-ți cauți de treabă?! Lasă, nu te mai văita atâta, c-o să-ți treacă și ai să fugi ca și până acuma. O să fii un urs însemnat. Au să te aleagă ceilalți maimarele lor, dar ce știi tu ce soartă avem noi! După două rotiri ale soarelui să întrebi de mine. Asta e. Mă duc.

Începu urcușul odată cu răsăritul soarelui, căci mai avea de trecut doi munți și două văi până la locul ce se cheamă Toiba, unde Decebal avea cetate la intrarea Alutului în munți. Sus, pe prima creastă, aprinse foc, scăpărând în cremene, fripse pastramă de ied și ospătă liniștit. Cerul era alburiu, pădurile se urcaseră pe munți numai până la jumătate și nu se

auzea și nu se vedea nimic pe cerul gol. Furtuna o apucase încă din noapte spre partea dinspre soare-apune a Daciei. Văzând atâta singurătate, pentru prima dată îl fulgeră gândul spaimei. Îi venea să țipe: Unde-s dacii? Adormi zdrobit de oboseală între tufele de bujor de munte, proaspăt înflorit. În vis i se arătă buna lui mamă. Îl mângâia pe frunte și îl săruta, apoi plânse și când și el a voit să-i ridice capul, să-i vadă fața și s-o roage să nu mai plângă, chipul ei s-a topit și-n palme a strâns doar lacrimi. Se trezi târziu, spre conacul de seară și mult se gândi ce va să însemne visul, dar nu îi deslușí înțelesul. Porni înainte.

În valea Rotolului întâlni în drum grupuri din oștenii lui Decebal. Veniseră peste coamele blânde ale munților Nicibi, spre Alutus, pentru a intra în oastea lui Ceanstran, căruia Decebal îi încredințare apărarea la Alutus. Se uită după ei cum mergeau aplecați și de mirare îi era că nu le mai auzea strigătele de moarte, căci doar nemuritori sunt cu toții. N-aveau cu ei decât paloșe, arcuri cu săgeți, cuțite și ghioage sau sulițe. Duceau scuturile ca pe o povară și asta îl întristă mult pe Licibis, dar nu le spuse nicio vorbă. Îi salută și-o vreme merse în rând cu ei. Îl împingea inima să le zică ce văzuse, dar la ce bun, când ei erau aproape morți. Le povesti doar cum a fost măcelul la Vidriva și că romanii au luat cetatea, dar mai departe, încoace peste munte, nu vin.

— Vor să ne strângă ca-ntr-un clește, a zis unul din cei trei bărbați cu care mergea în grup.

— Așa se pare. Dar mult va mai trece până Dacia le va sta la picioare.

— Ne-au rănit luptătorii în războiul celălalt, suntem puțini și vecinii se îndeamnă greu la ajutor.

— Mai sunt și munți pe-aci, frate, și viteji ca Tiagar.

— Și ca fata aceea care a prins un roman și l-a dus la rege. Noi vestea o aflarăm înainte de-a părăsi cetatea Coaste, a zis tot bărbatul acela cu fața ca uleiul de nucă.

— Ați văzut-o cu ochii voștri?

— Noi nu, că eram în cetatea Coaste, lucram la întărituri, dar vorba umblă. Se spune că e frumoasă și vitează. După pilda ei și celelalte muieri ale noastre au pus mâna pe arme. Luptă toată Dacia, cu mic cu mare, dar tot suntem puțini.

— Nu fi îngrijorat, frate, îi zice Licibis omului abătut, și când va mai rămâne doar un singur om să lupte, Dacia încă trăiește în acel luptător. O, zeii dacă ne-ar sta mai pe-aproape!

— O, zeii! exclamară toți și tăcură.

La gurile Rotolului oștenii se opriră și trecură sub comanda unei căpetenii care avea misiunea să-i hărțuiască pe romani de-a lungul Alutului. Pregătiseră bolovani și trunchiuri de copaci de-o parte și alta a munților, mai mult în partea stângă, pe unde trecea drumul. Dincoace de gura Rotolului ridicaseră un turn de apărare din bârne și piatră. Licibis se amestecă între ei, apoi dispăru în jos prin pădurile de pe malul drept al Alutului. Soarele se rotise de șapte ori și jumătate.

*

Selene trecuse de crucea nopții și dintr-o dată zgomote ca în Tartar hâțâne munții. Atacă dacii după cum le este obiceiul, când noaptea cade spre zori. Flancurile romane sunt însă puternice, iar ariergarda stă ca un zid. Generalii primesc veștile și nu urcă niciunul să i le spună împăratului, îl cred dormind, dar el mai bine decât toți le aude. După o scurtă hărțuială liniștea se așternu din nou, doar apa nu-și ostoaie alergatul ei la vale, ducând grăbită trupurile celor căzuți în harțul dinainte. De pe malul celălalt, din culcușul ce și-l făcuse pe sub frunze, vede și Tiagar fețele cu barbă sau pe cele rase, dar ochii îi rămân ațintiți asupra acelor doi tineri care șed pe malul apei. Îi vine greu să creadă că e Ochiad cu un roman. Ceva din inimă îi spune însă că-i sora lui Decebal, cu-atât mai mult cu cât apăruse în urma fluierăturilor sale repetate. Făcuse doar ca ciuful din pădurile Daciei. Se gândește să încerce mai întâi să afle dacă e Ochiad, apoi să se îndrepte spre acel picior de stâncă pe care-l supraveghease de departe, nescăpându-l pe împărat din ochi. Trebuia să ajungă până acolo. Va încerca pe viață și pe moarte. Își leagă iute niște crenguțe cu frunze verzi pe tot trupul, iar în față ține, mișcându-l încet, un tufan de mărăcine. Așa se târăște până la marginea apei. De-acolo se uită pătrunzător. Este Ochiad. Fluieră din nou, subțire, rar. Ochiad nu se mișcă din poala romanului. Își leapădă tunica de care sunt prinse crengile cu frunze și se face scăpat în apă. Înoată întâi în sus, greu, mai mult pe sub apă și numai pentru o clipă își scoate fața din apă pentru a trage putere. Apoi trece în partea opusă și-și saltă, între doi bolovani, capul afară. Hodinește. Își pregătește iute cuțitul și se trage din nou sub apă. Vâslește puternic, pe sub apă, la vale, apoi țâșnește chiar în fața lor. Ochiad se rostogolește. Valerius sare în picioare și-și trage sabia, dar nu mai apucă să se azvârle, pentru a împunge: cuțitul lui Tiagar îl străpunge adânc în partea stângă a pieptului. Se răsucește și cade înainte, spre apă. Tiagar îi șuieră lui Ochiad:

— Fugi prin apă dincolo!

În același timp el îl apucă pe roman de păr și-l trage adânc în apă, apoi îi dă drumul să-l ducă valul în jos. Își face și el vânt în valuri, în urma lui Ochiad. Străjile romane vin după ei c-au simțit tot. Săgețile șuieră și soldații înoată aproape. Fugarii se afundă de-acum în pădure, apoi se despart. Ochiad pornind în jos, iar Tiagar în sus, spre a-l ataca pe împărat.

Ochiad a fost prinsă curând. Când i-a văzut din vârful unui stejar pe romani ducând-o, lui Tiagar i s-au întunecat ochii. S-a strecurat printre copaci până la apă și a luat-o încet, în susul ei, înotând la margine și trăgându-se la odihnă între tufele de răchită. Din când în când își pipăie chimirul pus pe piele, în care are înfipte la rând cuțitele cu mâner greu. Frigul îl zgâlțâie, făcându-l să clănțăne turbat. Ca o umbră vine până în apropierea stâncii. Deasupra sa peretele se înalță pieptiș. Niciuna dintre străji nu-l simte. Ocolește stânca și urcă coasta ca reptila, prin tufele rare de răchită și arine. Ajunge astfel, târându-se cu cazna, la un loc unde se vede o deschizătură în peretele întunecat. La prima vedere se putea spune că acea crăpătură era prea mică pentru un om ce vrea să treacă prin ea. Așa crede și straja, una din multele care păzește somnul împăratului, dar Tiagar este mlădiu și jos crăpătura în stâncă se lărgește. Acolo se strânge el, în așteptare. Norocul pare că-i surâde.

*

Licibis se strecurase ca o sălbăticiune printre copaci, în josul râului Alutus, până la tabăra romană. Venise cu gândul să dea de Tiagar și să-i vie cumva în ajutor. Trebuia să aștepte însă un prilej pentru a pătrunde în tabăra romană. Acest prilej veni, chiar după al doilea cântat al cocoșilor, când atacară dacii. El s-a-ngropat, tot așa, sub frunze putrede, în apropierea pădurii, foarte aproape de străji. Nu vedea prea bine, dar spera să-și afle un alt adăpost, mai potrivit, sau chiar să se ascundă în vreun car al aprovizionării romanilor. Străjile se triplară și Licibis fu nevoit să părăsească adăpostul găsit. Urcă pieptul unei stânci, apoi se sui într-un gorun pitic și de acolo prinse în bătaia vederii toată tabăra. Era față-n față cu acel pinten de piatră pe care, din cauza nopții, încă nu vedea nimic. Oboseala îl chinuia groaznic și foamea și mai rău. Se apucă să mănânce frunze, iar ca să nu adoarmă se împunse cu vârful cuțitului sub barbă, ca durerea împunsăturii să-l țină treaz. De acolo vedea totul ca-n palmă, deși era destulă depărtare până jos și dincolo, peste apa cea mânioasă a bătrânului Alutus.

*

Cerul se limpezeşte cu încetul, închis între stâncile golașe. Jos, valurile se zvârcolesc în copaci ca rostogolite pe treptele Genunei. Cataractele îi aduc aminte de Rin, dar până acum nici într-o altă parte una din cele zece inimi ale împăratului, aceea de soldat invincibil, nu se umpluse de dorința de a saluta Roma cea veșnică de pe aceste înălțimi, aducându-i încă o dată gloria. Fusese o noapte agitată și abia după al treilea cântat al cocoșilor îl furase somnul acela zbuciumat de soldat, pe cât de scurt pe atât de înviorător. Se trezise cu o mare poftă de acțiune și dacă stâncile cu semeția lor și apa cea vijelioasă, cu spumă albă ca treptele Capitoliului, îi insuflă sentimentul acela de veșnicie, codrii de stejar și fag care urcă până sus spre creste, îl fac să se încrunte. Fiecare arbore lua în ochii săi chip cu barbă sălbatică și plete zbârlite. Dar aici va rămâne scrisă pentru totdeauna izvoditura de lume nouă și la acest gând a doua inimă a împăratului se umple de râvnă, râvna de a dărui fiecărei provincii cucerite civilizația romană, adică de a crea o lume care își începe o istorie nouă. Dacia e mai bine de jumătate brăzdată de drumurile rezistente pe care-și consolidaseră pozițiile pas de pas. Așa se și explică vorba sa ce-o spune unor soli: „Romanii înaintează construind. Da. Învingem ca să construim“. Din nou ochii îi fug peste păduri, și din nou copacii încep să chiuie, să scoată prin vârfuri săgeți țintind cerul, și pe slăvitul soare, căci fanatici și barbari sunt dacii, crezându-se nemuritori. Dar somnul și apoi locul aceasta măreț îi vârâseră voia bună în tot trupul și cu energia de militar înnăscut Traian se ridică de pe lacerna groasă și moale de lână de Apulia, își încheie fibula care-i prinde paludamentumul în întregime din purpură vișinie, apoi întinzându-și tunica și potrivindu-și sabia dreaptă, începe să coboare scările săpate în piatră. Pe fiecare treaptă se oprește, rotindu-și privirile peste păduri, mirat că palele nopții încă apasă asupra codrilor, iar apa râului a început să fumege. E însă prea dornic de acțiune și starea asta îi aprinde ochii de o bucurie ca lumina flăcării. Pe a treia treaptă de jos se oprește mai mult, întinde mâna. Generalii ridică brațele vânjoase: „Ave imperator! Vivat Ulpius Traianus Dacicus!“ Strigarea într-un glas face să încremenească pădurile acelea negricioase.

Briza rece se stinge în ape și-n locu-i o adiere caldă îl izbește pe împărat în față, ca odinioară în câmpiile asire pe când era tribun militar sub comanda tatălui său, Divus Traianus Pater. Și gândurile îi fug departe, spre multisecularul dușman neînvins al Romei, spre Partia cea dintre Eufrat și Indus. Ochii și-i oprește asupra inegalabililor săi comandanți:

zvăpăiatul și în același timp mult cumpănitul Hadrian, pe care-l va lăsa în locu-i la tron, deși nu i-a spus-o niciodată; mult credinciosul și viteazul Maximus; brațul neîndoit apărător al meu, Tiberius Claudius Livianus, prefect al pretoriului; neîntrecutul diplomat Licinius Sura, cel care mi-a susținut numele în fața senatului îmbătrânit pe când eu mă aflam la Rin să apăr și să măresc gloria Romei, eu cetățeanul – ex urbis – o, senatul ăsta colcăie de atâția viermi neadormiți și nesătui! Nu lipsește nici principele african Quietus, ai cărui cai aruncă fața pământului în urmă. E aici și cuceritorul Arabiei, Cornelius Palma, și Marcius Turba care tace și face, și marele inginer al imperiului, Apolodor, adus din Damasc pentru a construi podul peste Danubius cel primitor și cu care de-acum îl înfruntă pe Cronos. Sunt toți aci.

„Ave imperator!“ răsună parcă mereu valea îngustă a Alutului și strigarea se întărește între stânci, așa cum va răsuna marea basilică Ulpia pe care o va construi de îndată ce se va întoarce la Roma. Strigarea asta e nădejdea: Partia și apoi India, pe urmele lui Alexandru Macedoneanul, încheind o viață de soldat. Boarea caldă îl ademenește viclean, și atunci se pomenește murmurând comanda de ofensivă fulgerătoare asupra Partiei. „Înainte, Quietus, cu cavaleria, peste fluviul Avaxe!“ și Mesopotamia de nord e la picioare. Apoi, înotând, el trece Eufratul, și tronul de aur al lui Chosroes e meritat de oricare dintre acești viteji, în fața cărora au tremurat capitala Partiei, Ctesifonul, Selencia de pe Tigru și Babilonul unde el, soldatul Traian, va aduce ca împărat sacrificii în casa în care Alexandru Macedon și-a dat sufletul, și-și va primi al treilea nume: Ulpius Traianus Particus, căci titlul de Dacicus e ca și când l-a primit în această noapte unică pe stânca primitoare din munții neguroși ai Daciei. „Vivat imperator!“ aclamă generalii și cohortele de pe aproape. „Vivat Traianus Dacicus!“ și mândru de toți, împăratul coboară încă două trepte. Se oprește. Generalii se trag cu toții în partea cealaltă, deschizându-i cale. Straja dinspre crăpătura stâncii s-a dat doi pași înapoi, să treacă împăratul. Așa e mai aproape. Uralele continuă. Împăratul încă le primește cu brațul întins, Tiagar scoate mâna din tăietura stâncii. Înfige cuțitul în spinarea străjii și cu aceeași mână ține trupul drept, în fața sa, până apucă să iasă din ascunzătoare. Totul se petrece cât durează clipitul ochilor. Slăbește mâna stângă. Straja cade și-n fața tuturor se arată ca o nălucă un bărbos gol și însângerat. Privirile i se încrucișară cu ale împăratului. Cuțitul vâjâi scurt și izbi în gâtul unuia dintre pretorieni, era Livius Severus, primul care ajunsese lângă Traian și care sărise în fața acestuia. În același timp o lance scurtă i se-nfipse barbarului în spate,

adânc, până la jumătate, chiar când se răsucise să sară iute-n apă. El apucă să sară de pe stâncă, dar nu mai avu puterea să ajungă până la apă și-atunci se prăvăli până pe prundul unde rămase întins și gol. Împăratul coborî și ultima treaptă, și fără să spună ceva se aplecă peste fața lui Severus, îi mângâie părul mătăsos și-i închise ochii. Încruntat, porni înainte, urmat de generalii săi. Pe pod se opri și-i zise lui Licinius Sura.

— Lui Severus să i se taie mormântul sus, pe stânca aceea. Vom veni cu toții la ceremonial. Să i se facă bust și de îndată ce va fi isprăvit să pornească la Roma cu el, să fie așezat în senat, între eroi. Dacul să fie aruncat în apă.

*

Licibis văzuse tot de sus. Când înțelese că Tiagar a fost ucis și că împăratul e iar nevătămat, rămase încremenit, apoi simțind un tremur din ce în ce mai înverșunat în burtă, coborî și se întinse pe un tăpșan între smocurile de iarbă. Stătu întins cu fața-n sus. Cerul e precum sticla. Începe să plângă, deodată, cu lacrimi, fără zgomot, apoi izbucnește în hohote de plâns, chinuindu-se cu el însuși ca într-o luptă cu brațele, până plânsul îl vlăguiește și rămâne ca mort. În somnul acela al durerii plânse din nou pe Tiagar și soarta lor. Se trezi târziu, spre amiază. Tabăra romană fusese ridicată. Coloana cea mare își reluase iar înaintarea. Puhoiul acela pestriț părea că nu se mai termină. Dacii rostogoleau de pe coaste bolovani mari și trunchiuri de copaci. Pentru a se apăra, dușmanii făcuseră stăvilare din bârne groase și din bolovani și trecuseră turnurile de asediu, berbecii și alte mașini de război pe partea stângă. La atacuri mai mari, balaurul se rupea, pentru a se feri, dar cum înceta atacul, se refăcea pe loc.

Odată cu lăsarea serii, Licibis se apropie mult de coloana care oprise pentru cină în deschizătura înverzită a Rotolului. Încercă să prindă un roman viu pe care să i-l trimită lui Decebal, dar nu reuși, străjile erau om lângă om.

Toată noaptea se hărțuiră dacii cu romanii, căci își făcuseră popas, spre miezul nopții la Vaduri. Dimineața, tabăra se ridică și-n crucea zilei romanii ajunseră în fața zidurilor cetății Toiba. Cetatea era una din cele mai puternice fortărețe din toată Dacia. Decebal îl rânduise aici pe tarabostele Ceanstran, unul dintre cei mai vrednici generali ai săi, făcut tarabostes numai prin merite ostășești. În războiul celălalt fusese crunt. Calul său negru, înalt, cu coama lungă, cu coada stufoasă, măturând pământul, în timp de luptă se pornea pe-un nechezat

înfricoșător, cu limba roșie scoasă, și dinții albi, și-l făceau înspăimântător. Calul lupta mai aprig ca cel mai năprasnic războinic. Pornea ca urgia, apuca cu dinții ca fiarele cele hămesite și nechezatul acela înfiorător speria caii dimpotrivă, făcându-i să se ridice în două picioare și să dea dosul. În vremea asta Ceanstran, ce la Tapae, în 101, era doar căpetenie, urmat de cei trei fii ai săi tăiau pe treizeci de pași tot ce era viu, că înșiși dacii se mirau de ei, fiindcă nu erau din Dacia centrală, ci coborâseră aici din pădurile întunecate de sus și intraseră în slujba regelui – un tată cu cei trei feciori și toți luptau cu ghioagele. La un loc făcuseră atâta stricăciune romanilor, în războiul celalalt, încât feșele de legat rănile nu mai ajunseseră. Împăratul știa că aceștia sunt tot ce are Dacia mai puternic, împreună cu regele. Cetatea Toiba, de la Alutus, a doua poartă mare spre Dacia, fusese în întregime refăcută, înlăturându-se partea din lemn. Corpul cel puternic se afla în dreapta cum curge Alutul, dar pentru a închide orice trecere întinsese pod de piatră, în ziduri groase, până-n malul celălalt unde, de asemenea ridicară un turn de apărare. Apa curgea printre aceste două turnuri, între care fusese întins podul. Toate erau rânduite. Și iată că romanii sosiră având-l în frunte chiar pe împăratul lor. Decebal își pusese mari nădejdi în această cetate care închidea munții și asta o simțea și Traian. Rândui tabără, și-o zi și-o noapte nu atacară, iar harțurilor de noapte le făceau ușor față căci se obișnuiseră cu ele. Pe văiugile munților dacii nu puteau ataca în număr mare și nici călări, se repezeau doar cu piepturile, neînfricați și dacă nu-și aflau moartea, lăsau acolo moartea. O zi și-o noapte Traian porunci să nu se atace, ci să petreacă, cu zgomot, cu multă voie bună, în jocuri sportive, ori să odihnească. În acest timp însă centuriile și străjile stătură gata de luptă, respingând harțurile. Dacii priveau de sus nepăsarea ucigașă, ochii li se înroșiseră așteptând lângă cazanele cu smoală, sub care au ținut foc de când romanii s-au arătat, la creneluri cu arcurile pregătite, la punți, unde îngrămădiseră bolovani. După o zi și-o noapte turnurile de asediu ale romanilor intrară în acțiune și berbecii înalți, aplecați înainte, care se manevrau din urmă de un singur om, lovind ca ciocanele. Pentru coloșii ăștia din fier dacii nu aveau nicio armă. Ceanstran însuși cu cei trei feciori în juru-i privea din turnul cel înalt și fiecare lovitură parcă le izbea capetele. Cu răbdare, întinși pe lângă corturi, romanii urmăreau mișcarea berbecilor, închipuindu-și cu câtă spaimă se uită cei din cetate la acești monștri tăcuți. Degeaba au rostogolit dacii bolovani, mașinile acestea de război nu puteau fi stricate. Cădeau bolovanii pe ele și tot așa rămâneau, lovind cu regularitate la încheieturile podului cu cele două turnuri. Au

lovit până seara și toată noaptea, la lumina torțelor, și-abia a doua zi o parte din pod se rupse și căzu în apă. Apoi căzu o altă parte și dacii se traseră cu toții în cele două turnuri. Berbecii s-au îndreptat și spre turnuri și-au început aceeași bătaie ucigătoare, cam o dată numărând până la o sută. Din urmă veniră alți berbeci pe roate și acum în cele două turnuri pătrate băteau opt de toți. Unul a fost sfărâmat cu bolovani, dar altul a venit în loc. Dacii trecură la alte acțiuni. Prăvăliră mulțime de stânci, dar multe ajunseră până la fundul apei făcând mici stricăciuni. Apoi bolovanii se strânseseră așa de mulți că deveniseră deodată un zid ocrotitor pentru romani. Ceastran nu-și pierdu cumpătul. Îi așteptă pe romani printre aceste ruine. Se trase în sus când zidurile cetății începură să cadă, dar tocmai la ce nu se așteptau se întâmplă atunci. Cavaleria romană trecu în trombă prin apă și înaintă adânc în spatele cetății, executând o învăluire și în dreapta și în stânga. Dacii dintr-o parte și alta se năpustiră asupra lor răcnind și tăind crunt. Nesfârșite, însă, soseau falangele cu sulițele la șold, rânduri-rânduri de arcași aruncau săgețile, negură, semănând moarte. Apa fusese zăgăzuită de trupuri multe de bărboși, dar și mai multe cu romani. Traian urmărea bătălia dintr-un turn de asediu. Ideea cu asaltul cavaleriei fusese a lui Livianus și se dovedise bună. Totul era în ordine. Îl supără însă un arcaș cu săgețile sale care, oriunde trece să privească desfășurarea luptei, îl urmărește aprig. Cel care trage dovedește dibăcie, dar e mult prea departe de turnul de asediu. Iată însă că dinspre șesul din față se arată negură de cai, ce par a nu fi daci. Traian își ține calmul. Cavaleria neagră se întinde, iar cohortele sale sunt împinse înapoi. Traian vede calul negru care-i îngrozise pe romani la Tapae. Cohortele și mai mult se trag, apa îi mătură călăreții, amestecând oameni, cai, cu copaci și bolovani. Apa urlă, luptătorii țipă sălbatic, iar Traian nu poate trece încă turnurile de asediu dincolo de ruine. Mișcă atunci pedestrimea cu poruncă să înainteze fără întrerupere. Pornesc șirurile legate om de om și cad mereu, dar merg tot lanț. În fața platoșelor, caii saltă în două picioare. Ei merg și-un rând rupt e înlocuit, din mers, cu altul, de parcă n-ar fi păgubiți. Ceanstran și feciorii săi taie într-una. Calul lui viteaz dă să rupă, dar scuturile nu pot fi prinse cu dinții. Bat cu toții mereu în scuturi, dar scuturile rămân neclintite. Cade unul, altul îi trece în loc și dacii nu mai înțeleg de unde curg mereu. Din mijlocul acestor platoșe uriașe, umblătoare, pornește la intervale regulate negura de săgeți. Vindru, feciorul mijlociu al lui Ceanstran, cade cu o săgeată în grumaz. Lui Ceanstran ochii îi iau foc, se repede în platoșa umblătoare, urlă sălbatic, dar sulițele caută să-l ajungă și se întoarce cu ochii în flăcări la ai

săi. Încearcă cu toții, din nou, vatămă mult, dar înțeleg că trebuie să se retragă. De sub picioarele lor simt cum pământul le rămâne în urmă pas cu pas... La loc deschis atacă din flancul dinspre munte și fac o spărtură adâncă. Sunt însă mult mai puțini și Ceanstran se retrage pentru a nu fi încercuit. Noaptea îi găsi pe toți luptându-se, până întunericul se lasă de tot cu nori negri ce acoperă bolta. Romanii se strânseră în cuadrate și înaintau mereu, păreau a nu se mai opri niciodată. Și totuși romanii se opreau și se odihneau cu schimbul. După fiecare pătrar de timp de mers în luptă șirurile din față treceau printre rânduri în urmă și altele le luau locul, și tot așa până se trăgea toată centuria care intra în repaus. Ceanstran alerga crunt de la un pâlc al său la altul, cu credința în nemurire. Azvârlea tot în luptă șuierând, dar oricât omora tot nu se cunoștea. Degeaba Gebeleizis din cer trimitea fulgere, cu ele nu făcea decât să strălucească platoșa romană albă mai mult peste pământul Daciei, lăsând-o să înainteze mereu, nestingherită, pe măsură ce da în câmp deschis.

*

În timpul nopții Traian dormi în cortul așezat pe un dâmbușor. Țârâitul ploii în pânza de Corint îl încânta și-i da un somn bun, netulburat de vise. Generalii își conduseseră strălucit trupele și mașinile de luptă. Dimineața împăratul ieși când cânta pitpalacul în lan. Cerul se înseninase și o zi bună se vestea în văzduh. Curierii veniră cu rapoartele. Se înainta bine peste tot, dar cu morți mulți.

— Ce zici, Livianus, de aceste locuri? întrebă împăratul pe generalul său iubit.

— E ceva sălbatic și totuși foarte blând în ele, zise generalul după un moment de chibzuință.

— Ai spus bine. De aceea vom lăsa numele nostru aici cu plăcere, pentru a cuprinde veacurile. Am și scris asta aseară în istoriile mele. Nicăieri până acum nu m-am simțit așa de bine ca aici.

În clipa asta o săgeată venită dinspre apă trecu pe lângă urechea dreaptă a împăratului, tocmai când și-a îndreptat capul spre stânga.

— Livianus! Trage cineva de-aproape!

În aceeași clipă altă săgeată îl căută în partea cealaltă pe împăratul în fața căruia se ridicase fulgerător centurionul Niana fără să-i ceară nimeni această ridicare. Acesta căzu de îndată cu săgeata înfiptă în grumaz. Toți făcură scuturile platoșă jur împrejur.

— Cercetați cine trage.

Traian se trase în cort urmat de Livianus. Romanii căutară peste tot, dar fără niciun rezultat. Îi raportară lui Traian.

— Pe nimeni nu găsirăm, stăpâne al acestui pământ, parcă din piatră au pornit săgețile.

— Prea bine căutarăți, în tot ce-acoperă aici? Vedeți că e același arcaș care ne urmărește și-atâta moarte-aduse în rândul alor noștri. Săgețile pentru mine fură trimise. Căutați și-n stârvurile cailor.

Au pornit din nou romanii și-au dat alarma peste tot. În stârvul calului sur, care se oprise cu picioarele în văgăliile de la margine, văzură loc făcut de tras cu arcul, dar alt pe nimeni nu aflară. Deodată, din bulboană, mult mai la vale, un cap bălai țâșni din apă. Se năpusti odată cu două cete de barbari călări, făcându-și loc în rândurile romane. Veneau lipiți de coamele cailor, urlând sălbatic, cu săbiile încovoiate, întinse înainte, sau vânturându-le deasupra capetelor. Fără spaimă, romanii se grupară în formații de luptă

Licibis se lupta și se apăra ascunzându-se mereu în apă. Caii dacilor se izbeau de ai romanilor. Țipetele de moarte porniră de pe sub coifuri. Trupurile se rostogoleau în apă. Picioarele de animale și de oameni se zvârcoleau în apa spumegândă, iar izbiturile în scuturi și coifuri făceau un zgomot asurzitor. Fiecare călăreț dac era înconjurat de mai mulți romani până îl prăbușeau cu cal cu tot. Câțiva daci îl înconjuraseră pe Licibis și acesta între cai se lupta doar cu apa. Un bărbos îl prinse de cămașă și-l trase lângă el pe cal, apoi ieșiră din apă și cu săbiile încovoiate tăiară turbați unul într-o parte, altul în cealaltă, încercând să-și deschidă drum spre muntele din care veniseră. Calul însă se prăbuși. Săriră de pe el și atacară așa. În hainele sale de roman Licibis ar fi putut fi cruțat, dar văzându-l romanii că izbește cumplit în ai lor aruncară asupră-i mulțime de sulițe. Străpuns, Licibis încă nu cădea. Se apropie atunci decurionul Valvius și ridică securea cea mare asupră-i, spre a-l spinteca din creștet până adânc în trunchi, dar n-apucă să-nfigă toporul decât în pământ. Licibis se rostogoli de sub lovitură și ca tăiat de fulger îi luă cu sabia încovoiată gâtul. Sângele țâșnea din gât ca din țevi, dar alți romani dădură năvală și o sulița din spate venită i se înfipse în șira spinării și așa căzu mușcând pământul și strângându-l în palmele încârligate de gerul morții. Din învălmășeală nu mai scăpă un dac. În jurul fiecăruia erau ca snopii secerați romanii lui Valvius și ai centurionului Nisus.

Zgomotele și țipetele de moarte îl scoseseră pe Traian afară din cort și de pe dâmbușor văzu toată încleștarea. Întâi se încruntase.

Livianus a dat să intervină.

— Lasă-i, a zis Traian.

— Mor prea mulți de la noi, împerator!

— Nici nu se poate altfel, Livianus. De ar avea Dacia atâția luptători ca noi, care să lupte ca cei pe care-i vezi acum, noi n-am avea ce căuta în această țară, că numai vestea morții ni s-ar duce la Roma. Le lipsește tehnica, Livianus, tehnica și numărul, și acestea sunt puterea noastră. Așa că stai cuminte. Ceilalți învățară cum se luptă în Dacia. Trimite acum să mi-l aducă pe arcașul iscusit, de care numai Pronia m-a mai salvat. Astăzi fu una din acele zile când numai moartea ne păscu. Și nu știu, zău, da-n Dacia se înmulțesc aceste zile! De-aceea zic să terminăm mai repede cu această țară. Unde sunt oștile?

— La o jumătate de zi de alergătură cu calul.

— Merg încet. Să fie adus arcașul.

Pe Licibis îl aduseră târâș. Firicele de sânge purpuriu i se scurgeau pe la cheutorile gurii. Ochii albaștri rămăseseră deschiși spre cer, frumoși și curați. Părul auriu se năclăise de sânge și nămol, la fel și fața i se zgâriase. Îl întinseră în fața cortului și-l așteptară pe împărat. Traian apăru, zmucind perdeaua cortului.

— E un roman?

— E un dac, imperator, a zis centurionul Nisus.

— Dar straiele?

Nisus trase tunica romană de pe Licibis, lăsându-l numai în cămașa de in, peste care era legat cu o curelușă îngustă, țintuită cu plăcuțe de argint. Traian îl privi mult, îngândurat, apoi zise.

— El datoria și-o făcu din plin și o soartă ar fi meritat mai bună.

Atâta zise împăratul și cei ce-l aduseseră pe Licibis nu știură dacă au făcut bine sau nu ucigându-l.

În ziua aceea Traian a stat mai mult în cort și a scris într-una. Tânărul dac, care-l pândise atâta vreme, îl îndemna mereu în suflet să cruțe Dacia, dar iarăși se gândea că alte legi l-aduse către Sarmizegetusa. Noaptea a scris iarăși. Între soldați însă, se vorbea că împăratul ieșise din cort și făcuse baie în apa Alutului, luminată de lună, și asta chiar era adevărat. Se mai spunea că a ieșit din apă împăratul pe malul celălalt, unde și-a îmbrăcat straiele împărătești și acolo a stat multă vreme cu capul descoperit, strălucind din creștet până-n tălpi, ca aurul. Și-a dat apoi capul pe spate și a privit mult cerul spuzit de stele și mai ales fâșia aceea alburie, lată și lungă, care trece și pe deasupra Romei, și dincolo de ea, până la marginile lumii. Se zicea încă despre împărat că după ce privise

mult cerul cu vălul cel alb se învârtise deodată în loc și căzuse în genunchi gemând, dar că se ridicase și prin vad trecuse odată cu zorile.

Generalii îl așteptau puțin îngrijorați. Le-au venit însă inimile la loc văzându-i chipul falnic, zâmbind a voie buna.

„Vivat imperator!“ au strigat cu toții. Traian a ridicat mâna salutându-i. Mâna sa însă a rămas întinsă spre Sarmizegetusa, spre care se îndreptau sfârșitul și începutul. Măreț, pe calul său sur, pe a cărui spinare era așezată o pocladă de purpură vișinie, împăratul porni mai departe, trăgând după sine armatele și istoria...

Note:

1. Nu este vorba de vreo minune, ci de un fenomen natural, cunoscut în fizică sub numele de „Feu Saint Elme“.

2. Hotărât în fapte, blând la fire (lat).

3. Armele să cedeze păcii, cununa de laur faptei lăudabile (lat.).

4. Binele poporului este suprema lege (lat.)